

Екологични Неравенства в Постиндустриалното Общество

Мария Момчилова¹

Abstract—The present paper is part of a complex multidisciplinary study of inequality as social interaction in the 21st century. It encompasses the period 2021-2025 and was carried out by university research fellows from two EU countries, Bulgaria and Austria. The text below is a modest contribution to the academic discussion of social well-being and its correlation to ecological sustainability and it focuses on a specific concept better known as ecological injustice. The aim of the small-scale research it is based on was twofold: on the one hand, place the subject of the research within the realm of social sciences and come up with a specific definition of ecological injustice as a modern type of social interaction; on the other, spotlight certain geopolitical aspects of ecological injustice and thus raise awareness of the controversy behind the emerging and existing ecological inequalities. In addition, the impact of ecological injustice on collective well-being is briefly touched upon and offered as food for thought.

Keywords— collective well-being, ecological sustainability, social injustice.

I. FACILE DICTU

В своя статия, посветена на изучаването на социалното неравенство [1] Светла Маринова разглежда един от постулатите на немския социолог Георг Зимел, свързан с това явление. Според Зимел водещ фактор за появата на неравенствата в обществата е сравнението с имащите. На теория при липса на предпоставено право на притежание, трябва да се говори за състояние на лишаваност, а не за наличие на неравенство. От тук следва да се прецизира разделянето на членовете на дадено общество в групи – група на имащите, група на лишените от притежание, и група на възприемащите се като неравни. Не съществува обективна позиция, от която може да се възприемат както равенството, така и неравенството, тъй като те се зараждат в отношението на индивида към неговото обкръжение, неговата среда или социален слой. Социалното неравенство е една от характеристиките на социалното взаимодействие, неустойчива обществена структура, изградена върху равното право на даване и получаване. В процеса на изучаване на явлението Зимел обвързва социалното неравенство с основния механизъм на пазарната икономика – конкуренция. По такъв начин Зимел прави парадоксален на пръв поглед извод, а именно че по-голямото равенство води до засилване на неравенството, защото колкото повече се изравняват силите на субектите, които се стремят към

постигане на едно и също благо, толкова повече се изостря чувствителността им към различията, и толкова по-драматични са битките за преодоляването на тези (понякога пренебрежимо малки и дори имагинерни) различия.

II. DIFFICILE FACTU

В по-широк контекст социалното неравенство се свързва най-често с обективни фактори като обществено-икономическото устройство и географско положение на държавите. с документ на ООН, озаглавен „Цели за устойчиво развитие“ на човечеството за периода 2015-2030 година [2], екологичната устойчивост е едно от значимите съвременни предизвикателства, които трябва да бъдат преодолявани за премахване на бедността и глада по света.

Фиг. 1. Цели за устойчиво развитие на ООН до 2030 г.

В резултат на ескалираща глобализация на икономическата дейност и съпътстващият я демографски прираст в определени географски райони се увеличават факторите, които оказват негативно влияние върху околната среда (екосистемите, въздуха, биологичното разнообразие и природните ресурси), продоволствената сигурност, качеството на живот и благосъстоянието на хората. Намалването на вредното влияние на тези фактори предполага елиминирането на така наречените „екологични неравенства“. и постигането на екологична устойчивост е преодоляването на така наречените „екологични неравенства“, които се изострят вследствие на глобализацията на икономическата дейност и демографския прираст в определени части на света. В

Received: dd.mm.yy

Published: dd.mm.yy

<https://doi.org/10.47978/TUS.2024.74.01.001>

Maria Momchilova is with the Technical University of Sofia, Sofia, 1000, 8 Kl. Ohridski Blvd, Bulgaria (maria.momchilova@tu-sofia.bg)

какво се изразяват екологичните неравенства? Без претенции за изчерпателност или научна тежест, работната дефиниция на това многоаспектно понятие, която е приета в изложението, гласи:

екологичните неравенства са социални (взаимо)действия, които възникват между политически субекти/социални групи, сравняващи състоянието на жизнената си среда по отношение на извършваната антропогенна дейност върху и в непосредствена близост до обитаваната от тях територия и във връзка с рестрикциите, които се налагат с цел опазването и подобряването на екологичните условия и качеството на живот на населяващите тази територия.

Антропогенната дейност в постиндустриалните общества създава предпоставки за екологични катастрофи, причинява необратими промени в климата, разрушава целостта на екосистемите, унищожава биоразнообразието, ограничава достъпа до природни ресурси, уврежда здравето и застрашава човешкия живот. Глобализацията на икономиката води до критично намаляване на запасите от невъзобновяеми природни ресурси, а липсата на достъп и/ли строго ограниченят контрол върху екологичното пространство и природните ресурси водят до изостряне на позициите и ескалиращи (локални) конфликти.

Опазването и подобряването на жизнената среда в Европа е процес, който интегрира премерен риск, налагане на рестрикции, следене за спазването им от финансово-зависими организации и контрол от политически органи. Създаденият от ЕС Механизъм за корекция на въглеродните емисии на границите на ЕС [3], така нареченият МКВЕГ, има за цел, при пълно спазване на международните търговски правила, да не се допуска усилията на ЕС за намаляване на емисиите да бъдат компенсирани с увеличаване на емисиите извън неговите граници чрез преместване на производството в държави извън ЕС (където прилаганите политики за борба с изменението на климата са по-малко амбициозни от тези на ЕС) или чрез увеличаване на вноса на продукти с висок въглероден интензитет. Предназначението на този Механизъм е да функционира успоредно със системата на ЕС за търговия с емисии (СТЕ на ЕС), както и да отразява и допълва нейното функциониране по отношение на вносните стоки.

Емпирично се доказва, че Механизмът стимулира вноса на продукти в отраслите с висок въглероден интензитет, а намаляването на въглеродните емисии в световен мащаб остава непостижимо, тъй като стимулирането на вноса на подобни продукти в ЕС означава насърчаване на производството им в други части на света, които, съгласно определението на ЕС са „по-малко амбициозни“ по отношение на борбата с климатичните промени. Ако се направи сравнение на количеството парникови газове, изхвърляно в глобален мащаб в рамките на една година става ясно, че количеството на изхвърляните от Китай парникови газове е по-голямо отколкото на всички останали развити страни, взети заедно. Това сравнение е

показателно за факта, че на този етап държави с различни пътища на развитие, различни геополитически и икономически интереси не могат да постигнат единомислие по въпроса за реално ограничаване и постепенно намаляване на въглеродните емисии по света.

Друг аспект на екологичните неравенства се разкрива в неустойчивостта на хранителните вериги. Населението на страните от ЕС, например, се изхранва предимно с продукти, които се отглеждат в райони извън границите на страните-членки. Вносът на хранителни продукти и фуражи в подобен мащаб (ЕС има 447,7 милиона жители) предполага огромен въглероден отпечатък върху околната среда и влошаване на социалното обезпечаване и икономиката на регионите донори. В Специален доклад 16/2021 относно Общата селскостопанска политика (ОСП) и климата [4] се установява, че емисиите от животновъдството, главно от добитъка, представляват около половината от емисиите от селското стопанство и остават стабилни от 2010 г. ОСП обаче не се стреми да ограничава броя на селскостопанските животни, нито пък предоставя стимули за намаляването му. Точно обратното, пазарните мерки на ОСП включват насърчаване на животинските продукти, чиято консумация не е намалявала от 2014 г. насам. Според Организацията на ООН за прехрана и земеделие (ФАО) близо една трета от всички храни, произведени по света, се губят или разхищават някъде по веригата за доставки на храни от фермата до трапезата. В ЕС загубите и разхищението се измерват в 87,6 милиона тона храни годишно [5].

Разточителните практики на потребление на хранителни продукти в силно развитите страни в и извън ЕС и неефикасните вериги за доставки на храни оказват отрицателно въздействие върху околната среда на развиващите се страни като допринасят за частичното или пълно унищожаване на екосистемите и изселване на изконното население. Въпреки заявената през 2016 г. политическа воля и предприетите от Съвета на Европа редица инициативи, включително по-успешно наблюдение на разхищаването на храни, повишаване на осведомеността сред общото население, по-добро разбиране и използване на маркировките „най-добър до“ и „годен до“ (включително сред потребителите) и улесняване на даряването на непродадените хранителни продукти на благотворителни организации, този аспект на екологичните неравенства се задълбочава. Със стартирането на Европейския зелен пакт през декември 2019 г. ЕС препотвърди ангажимента си за 50% намаляване на разхищението на храни на глава от населението на равнище търговия на дребно и потребители до 2030 г. и определи редица политики и инструменти, насочени към намаляване на загубата и разхищението на храни като част от плана за действие относно кръговата икономика и стратегията „От фермата до трапезата“ - два основни градивни елемента на Зеления пакт [6].

III. DICTUM FACTUM

Няколко години след въвеждането на Директивата Европейски зелен пакт става все по-очевидно за европейските лидери и населението на Европа, че прилагането на Директивата е не само изключително трудно (за съжаление в редица случаи се оказва невъзможно), но и недостатъчно ефективно като инструмент за постигане на жизненоважния баланс между благосъстояние, екологично равенство и социална справедливост. В периода 2022-2025 година в рамките на ЕС, и по-специално във Виена, Австрия, се установиха добри практики по отношение на разумното разпределение на непродадени/неизконсумирани храни. Причината за ускореното въвеждане на тези практики не произтича от стратегията на Зеления пакет, а е пряко следствие от ескалиращото геополитическо напрежение в Европа и Близкия Изток и свързаните с него икономически и финансови сътресения, както и реалната заплаха за енергийна и продоволствена несигурност. Какви са всъщност тези добри практики? На първо място поне три дни седмично в края на работното време, големите хранителни вериги започнаха да продават на символичната цена от 5 евро кутии с хранителни стоки в срок на годност и с изтичащ срок на годност, като сирене, масло, плодове, зеленчуци, хляб, кисело мляко, шоколад, полуфабрикати от месо. За да имат възможност да закупят подобна кутия, потребителите трябва да свалят специално създадено приложение, което ги информира за акциите на най-близките по местоживеење вериги супермаркети и дава възможност на регистриралите се да „запазят“ и получат своята кутия час преди края на работното време. В кратки срокове тази практика стана популярна и кутиите се оказват много търсени, толкова, че в рамките на 2 до 5 минути от получаване на информацията, кутиите се „запазват“ и доста от желаещите не успяват да се класират. Другата добра практика е иницирирана от няколко от малките хотели, разположени в жилищни квартали на Виена, които разпродават останалите от сутрешната закуска плата с храна на символична цена в часовете между 10.00 и 10.30, като за целта отново се ползват специално създадени мобилни приложения.

За съществуването на подобни практики в България няма информация, но се предполага, че при липса на законови ограничения, с повече емпатия и добра воля такива инициативи биха били работещи навсякъде. Във връзка с усилията за частично преодоляване на екологичните неравенства може отново да се припомни, че за да получиш, трябва да дадеш.

III. DO UT DES

В съвременните постиндустриални общества неравенствата са предопределени от различни фактори, сред които - икономически капитал (имущество, доходи), културен капитал (академични звания), социален капитал (полезни връзки), символен капитал (престиж, признание). Различните аспекти на екологичните неравенства произтичат от и са свързани с всеки един от изброените фактори. Всемогъщите

геополитически и финансови елити, преследващи власт и печалби за сметка на устойчивостта на жизнената среда, в крайна сметка ще се провалят, а преодоляването на създаваните от тях неравенства ще доведе до ефективно и устойчиво общество, изградено по модел, описан от Клаус Шваб в книгата му „Капитализъм на заинтересованите“ – една по-добра глобална система, в която „...се признават интересите на всички заинтересовани страни в икономиката и обществото, компаниите се фокусират върху нещо повече от краткосрочните печалби и правителствата са пазители на равенството на възможностите, равните условия за конкуренцията и справедливия принос и разпределение на всички заинтересовани страни по отношение на устойчивостта и включването в системата“ [7, p. 223].

REFERENCES

- [1] Маринова, С. (2010). Фрагменти на една „събитийна“ социология на социалното неравенство: бележки върху Зимел. [Online]. Available: <https://core.ac.uk/download/pdf/213561467.pdf>.
- [2] Организация на Обединените нации. 17 цели за устойчиво развитие. [Online]. Available: <https://sdgs.un.org/goals>.
- [3] Механизъм на ЕС за корекция на въглеродните емисии на границите (МКВЕГ) [Online]. Available: <https://trade.ec.europa.eu/access-to-markets/bg/news>.
- [4] Специален Доклад относно Общата селскостопанска политика (ОСП) и климата. [Online]. Available: <https://op.europa.eu/webpub/eca/special-reports/cap-and-climate-16-2021/bg>.
- [5] Разхищение на храни. [Online]. Available: <https://www.consilium.europa.eu/bg/policies/food-waste>.
- [6] Европейски зелен пакт. [Online]. Available: <https://www.consilium.europa.eu/bg/policies/european-green-deal/site/path/file>
- [7] Шваб, К. Питър Ванхам. Капитализъм на заинтересованите. Катехон. София 2021.